

על גדיים ותיישים

מסכת בכורות דף נו עמוד ב – בירושת אחים¹

א"ר ענן: לא שנו אלא שחלקו גדיים כנגד תיישים ותיישים כנגד גדיים, אבל חלקו גדיים כנגד גדיים ותיישים כנגד תיישים – אומר זה חלקו המגיעו משעה ראשונה לכך. ורב נחמן אמר: אפילו חלקו גדיים כנגד גדיים ותיישים כנגד תיישים, אין אומרים זה הוא חלקו המגיעו משעה ראשונה לכך.

מסכת ברכות דף סג עמוד א – בעיבור השנה

אמר רב ספרא, רבי אבהו הוה משתעי²: כשירד חנינא בן אחי רבי יהושע לגולה היה מעבר שנים וקובע חדשים בחוצה לארץ. שגרו אחריו שני תלמידי חכמים רבי יוסי בן כיפר ובן בנו של זכריה בן קבוטל. כיון שראה אותם, אמר להם: למה באתם? אמרו ליה: ללמוד תורה באנו. הכריז [עליהם]: אנשים הללו גדולי הדור הם, ואבותיהם שמשו בבית המקדש... התחיל הוא מטמא והם מטהרים, הוא אוסר והם מתירים. הכריז עליהם: אנשים הללו של שוא הם, של תוהו הם. אמרו לו: כבר בנית - ואי אתה יכול לסתור, כבר גדרת - ואי אתה יכול לפרוץ.³ אמר להם: מפני מה אני מטמא ואתם מטהרים, אני אוסר ואתם מתירים? - אמרו לו: מפני שאתה מעבר שנים וקובע חדשים בחוץ לארץ. אמר להם: והלא עקיבא בן יוסף היה מעבר שנים וקובע חדשים בחוץ לארץ?⁴ - אמרו לו: הנח רבי עקיבא, שלא הניח כמותו בארץ ישראל. אמר להם: אף אני לא הנחתי כמותי בארץ ישראל. - אמרו לו: גדיים שהנחת נעשו תיישים בעלי קרנים, והם שגרונו אצלך, וכן אמרו לנו: לכו ואמרו לו בשמנו: אם שומע - מוטב, ואם לאו - יהא בנודו.⁵

אבות דרבי נתן נוסח א פרק יז – משה מוסר ליהושע גדיים וטלאים

אמר לו הקב"ה למשה: "משה קח לך את יהושע" (במדבר כז יח). [א"ל הקב"ה למשה] "לך ועמוד לו תורגמן וידרוש לפניך בראש גדולי ישראל. באותה שעה אמר לו משה ליהושע: "יהושע עם זה שאני מוסר לך - איני מוסר לך תיישים אלא גדיים, וכבשים איני מוסר לך אלא טלאים, שעדיין לא נתעסקו במצות ועדיין לא הגיעו לתיישים וכבשים. שנאמר "אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדיותיך על משכנות הרועים (שיר השירים א ח)".⁶

¹ נפתח בדבר הלכה.

² רבי אבהו, רבה של קיסריה, אמורא דור שלישי מחשובי תלמידיו של ר' יוחנן דטבריה, היה מספר את הסיפור הבא.
³ שהכרזת עלינו כגדולי הדור כשאמרנו לך שבאנו ללמוד תורה ועכשיו אתה חוזר בך ומכנה אותנו אנשי תוהו משום שאנחנו חולקים עליך. ונראה שיש כאן גם יותר מרמז לביטוי "פורץ גדר" על סמך הפסוק בקהלת פרק י פסוק ח: "חפר גומץ בו פול ופרץ גדר ישכנו נחש". ראו אבות דרבי נתן נוסחא ב פרק ג: "[וכל] העובר על דברי חכמים הרי זה מתחייב בנפשו, שנאמר: חופר גומץ בו פול [ופורץ גדר ישכנו נחש] (קהלת י ח)".

⁴ ראו מסכת יבמות פרק טז משנה ז: "אמר רבי עקיבא: כשירדתי לנהרדעא לעבר השנה וכו'". ובמקבילה לסיפור חנינא הנ"ל, בירושלמי נדרים ו ח, נמנים אישים נוספים שעיברו את השנה בחוץ לארץ: "רמיה עיבר חוצה לארץ יחזקאל עיבר חוצה לארץ. ברוך עיבר חוצה לארץ". ברוך הוא ברוך בן נריה.

⁵ כבר הרחבנו לדון במקור זה בדברינו עיבור השנה בפרשת פקודי, כולל המשך הסיפור שם שאנשי הגולה (חלקם לפחות) קבלו את מרות חכמי ארץ ישראל. ראו דברינו שם, בהם הבאנו גם את המקבילה בירושלמי נדרים (ו ח) וסנהדרין (א ב) שכוללת את התמיכה של ר' יהודה בן בתירא שגר בנציבין ותמך בחכמי ארץ ישראל (הם בני בתירה שגלו מירושלים בעקבות 'השתלטותו' של הלל, פסחים סו א). לענייננו כאן והפעם, הייתה תקופה של משבר בתורה ובידע לוח השנה בארץ ישראל, אולי בעקבות מרד בר כוכבא ומות חכמי ישראל, בעקבותיה נעשה עיבור השנה בחוץ לארץ. ראו בירושלמי שם גם הדיון לגבי עיבור השנה בגליל במקום ביהודה. אבל בשלב מסוים התאושש מצב התורה בארץ והיה צורך (קושי) להחזיר עטרה ליושנה ולחדש את ההגמוניה של ארץ ישראל בעיבור השנה (שעיקרו מבוסס על אקלים הארץ). חידוש זה בא לידי ביטוי במשפט "גדיים שהנחת נעשו תיישים בעלי קרנים"

⁶ אחרי ארבעים שנות נדודים במדבר בהנהגת הקב"ה ומשה, עדיין נחשבים בני ישראל לטלאים שיש לנהוג בהם בזהירות. מה גם "שעדיין לא נתעסקו במצוות" (לא רק במצוות התלויות בארץ, כי אם גם מילה, פסח, נסכים וקרבתות בכלל, שלא קיימו ארבעים שנה במדבר). ודבר זה נרמז כבר בשירת הים, ראו מכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דשירה פרשה י: "נתנבאו אבות ולא ידעו מה נתנבאו. תביאנו ותטענו אין כתיב כאן, אלא תביאמו ותטעמו אמרו: הבנים נכנסין ולא האבות, וכן הוא אומר: אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדיותיך וגו' (שיר השירים א ח) - אמרו: גדיים נכנסין ולא תיישים". עוד על משה וגדיים או טלאים, ראו שמות רבה ב ב: "כשהיה משה רבנו עליו השלום רועה צאנו של יתרו במדבר ברח ממנו גדי ורץ אחריו עד שהגיע לחסית. כיון שהגיע לחסית נזדמנה לו בריכה של מים ועמד הגדי לשתות, כיון שהגיע משה אצלו אמר אני לא הייתי יודע שרץ הייתי מפני צמא עיף אתה. הרכיבו על כתיפו והיה מהלך. אמר הקב"ה יש לך רחמים לנהוג צאנו של בשר ודם, כך חיך אתה תרעה צאני ישראל". ראו הפסוק בישעיהו פרק מ פסוק יא: "פְרָעָה עָדְרוּ יָרְעָה בְּזָרְעוֹ יִקְבֹּץ טְלָאִים וּבְחִיקוֹ יֵשֵׂא עֲלוֹת יְנֵהוּ". מנהיג נוסף שניתן לצרף כאן הוא דוד, ראו מדרש תהלים (שוחר טוב; בובר) מזמור עח: "... שהיה דוד ... מוציא את הגדיים ומאכילן ראשי עשבים, מוציא את התיישים ומאכילן אמצען של עשבים, ומוציא את הזקנות ומאכילן עיקרן של עשבים. אמר הקב"ה: 'ואיל ויודע לרעות את הצאן, יבא וירעה את צאני, אלו ישראל'".

ירושלמי סנהדרין פרק י הלכה ב – אם אין גדיים אין תישים

רבי חוניה בשם רבי לעזר: "למה נקרא שמו אחז? שאחז בבתי כניסיות ובבתי מדרשות" למה היה אחז דומה? למלך שהיה לו בן, ומסרו לפידגוגו והיה מבקש להורגו. אמר: אם אני הורגו הרי אני מתחייב מיתה. אלא הרי אני מושך את מיניקתו ממנו ומעצמו הוא מת. כך אמר אחז: אם אין גדיים אין תישים, אם אין תישים אין צאן, אם אין צאן אין רועה,⁷ אם אין רועה אין עולם – אם אין עולם כביכול.⁸ כך היה אחז סבור בדעתו לומר: אם אין קטנים אין גדולים, אם אין גדולים אין חכמים, אם אין חכמים אין נביאים, אם אין נביאים אין רוח הקודש, אם אין רוח הקודש אין בתי כניסיות ובתי מדרשותו כביכול אין הקב"ה משרה שכנתו על ישראל.⁹

מדרש תהלים (שומר טוב; בובר) מזמור מא – ממה מפחד דוד?

דבר אחר: "דָּבַר בְּלִיעֵל יְצוּק בּוֹ וְאֶשֶׁר שָׁכַב לֹא יוֹסִיף לְקוֹם" (תהילים מא ט).¹⁰ אומרים עלי פקח הוא דוד, יודע הוא מה שהוא עושה. בפני הבריות נראה כשוכב ואינו יכול לקום, אבל יכול הוא לעמוד על מטתו. לכך נאמר "דבר בליעל... לא יוסיף לקום". אמרו לי: מי אמר עליך דבר זה? שמא אדם נכרי הוא? אמרתי להם: "גם איש שלומי אשר בטחתי בו. אוכל לחמי הגדיל עלי עקב" (תהילים מא ז) – אפילו תלמידי מגדילים עלי בעקב בסוף. כיצד? כשנכנסין לבית המדרש נכנסין לפני כגדיים רכים, וכיון שהן יוצאין מלפני, נעשין כתישים, ומנחין בקרניהם. ואין לחם אלא דברי תורה, שנאמר "לכו לחמו בלחמיי" (משלי ט ה). אמר דוד: אני איני משים דבריהם בלבי, אלא אני בוטח בך.¹¹

במדבר רבה ח יב פרשת נשא – גדיים, תישים וצב

הרבה הקב"ה אוהב את הגרים. למה הדבר דומה? למלך שהייתה לו צאן והייתה יוצאת בשדה ונכנסת בערב, כן בכל יום. פעם אחד נכנס צבי אחד עם הצאן הלך לו אצל העזים היה רועה עמהם – נכנסה הצאן לדיר נכנס עמהם, יצאה לרעות יצא עמהם. אמרו למלך: הצבי הזה נלווה עם הצאן והוא רועה עמהם כל יום ויום יוצא עמהם ונכנס עמהם. היה המלך אוהבו. בזמן שהוא יוצא לשדה היה מפקיד רועה יפה לרצונו: לא יכה אדם אותו, הזהרו בו. ואף כשהוא נכנס עם הצאן היה אומר להם: תנו לו וישתה. והיה אוהבו הרבה. אמרו לו: מרי,¹² כמה תישים יש לך, כמה כבשים יש לך, כמה גדיים יש לך, ואין את מזהירנו. ועל הצבי הזה בכל יום ויום את מצוינו? אמר להם המלך: הצאן רוצה ולא רוצה כך היא דרכה, לרעות בשדה כל היום ולערב לבא לישן בתוך

⁷ "רועה" הוא החכם המלמד את "הצאן". ראש לכולם הוא כמובן משה המכונה "הרועה הנאמן" (מכילתא ועוד), אבל כל חכם בדורו. ועל הקשר בין החכם והעולם, ראו ירושלמי סנהדרין פרק י הלכה א: "ואין רועה אלא משה, כמה דתימר [ושעיהו סג יא] ויזכור ימי עולם משה עמו". ובמדרש במדבר רבה יד ד: "נתנו מרועה אחד... כולם ניתנו מן משה הרועה מה שקיבל מיחידו של עולם".

⁸ נראה כמשפט קטוע ואפשר שהכוונה היא "כביכול אין בורא לעולם" והדרשן לא רצה להוציא דבר קשה מפיו. וצריך עיון נוסף.
⁹ דרשה זו התגלגלה, כנראה מהירושלמי, למקורות רבים אחרים ובהם: בראשית רבה פרשה מא וכן ויקרא רבה פרשה יא תחת הכותרת הרחבה: המדרש הזה עלה בידינו מן הגולה, על לשון "ויהי" ולשון "והיה" שבמקרא אם הם צרה או שמחה. ראו גם רות רבה פתיחתאות ז ואסתרי רבה פתיחתא יא. לעניינינו, כל עוד יש בעולם תינוקות של בית רבן שלומדים תורה ומתקיימת ההבטחה: "כי לא תשכח מפי זרעו" (דברים לא כא, בסיכום שירת האזינו), ומתקיים "הבל פיהם של תינוקות בית רבן" יש תקווה; גם בשעת הסתרת פנים. סופם של הגדיים שיגדלו ויעשו תישים. אבל בראשית שבתי הספר ננעלים ופסק קול התורה ונחבל דור ההמשך, זוהי צרה אמיתית ואסון גמור. את זה עשה אחז מלך הודה שהוא מאותם מלכים שאין להם חלק לעולם הבא (סנהדרין צ ע"א). השוה דרשה זו עם העימות הקשה בין ינאי המלך שביקש להרוג, ואכן הרג, את כל חכמי ישראל (הפרושים). וכששאלו אותו: "ותורה מה תהא עליה?" ענה: "הרי כרוכה ומונחת בקרן זוית, כל הרוצה ללמוד יבוא וילמוד". אין תלמידים, אין מורים, אין בית מדרש. התורה מונחת על המדף "בספרייה" או "במוזיאון" ומי שבכל זאת רוצה ללמוד ולחקור היסטוריה – בבקשה! ראו הסיפור במלואו בגמרא קידושין דף סו עמוד א.

¹⁰ ראו הפסוקים מסביב: "יחד עלי יתלחשו כל שנאי עלי יחשבו רעה לי: דבר בליעל יצוק בו ואשר שכב לא יוסיף לקום: גם איש שלומי אשר בטחתי בו אוכל לחמי הגדיל עלי עקב". ובעצם הפרק כולו.

¹¹ דרשה זו שייכת לז'אנר של דרשות בהן מוצג עימות של דוד עם תלמידי חכמים. ראו למשל דרשת רבא בגמרא בבא מציעא דף נט עמוד א: "דדרש רבא: מאי דכתיב ובצלעי שמחו ונאספו... קרעו ולא דמו. אמר דוד לפני הקב"ה: רבוננו של עולם, גלוי וידוע לפניך שאם היו מקרעים בשרי לא היה דמי שותת לארץ. ולא עוד, אלא אפילו בשעה שעוסקין בנגעים ואהלות אומרים לי: דוד, הבא על אשת איש מיתתו במה? ואני אומר להם: מיתתו בחנק, ויש לו חלק לעולם הבא, אבל המלביץ את פני חבירו ברבים - אין לו חלק לעולם הבא". ראו גם רות רבה פרשה ח סימן א: "רגזו ואל תחטאו, אמר דוד לפני הקב"ה: עד אימתי הם מתרגזים עלי ואומרים: לא פסול משפחה הוא? ולא מרות המואביה הוא? אמרו בלבבכם על משכבכם - אף אתם, לא באתם משתי אחיות אתם? ראו מה עיקרם ודומו סלה! ואף תמר שלקחה יהודה זקניכם, לא מפסול משפחה הוא אלא בתו של שם בן נח! מה אתם יש לכם יוחסים? וכאן יש נימוק והסבר להתקפות אלה על דוד. תלמידי החכמים שנכנסים (בבוקר) לבית המדרש "נכנסים כגדיים רכים". אך במהלך הלימוד והעיסוק בתורה הם נעשים תישים ותוקפים את דוד. במדרש לעיל שם דוד את מבטחו בה' ואינו שם על לב את דברי המקטרגים עליו. אך מה שחשוב לנושא שלנו הוא הפירוש החדש למשפט: "גדיים נעשו תישים". לא "נעשו" לאורך זמן ושנים בהם גדלו ונהיו אנשים בוגרים, אלא "נעשים" – יום ויום ושעה שעה. מתחילים את השיג ושיח של בית המדרש (בבוקר) בלשון רבה של גדיים רכים, אך במהלך היום ובלהט הדיון, נעשים קשים ודעתנים כתישים..

¹² אדוני

הדיר. הצביים, במדבר הם ישנים. אין דרכם ליכנס לשוב בני אדם. לא נחזיק טובה לזה שהניח כל המדבר הרחב הגדול במקום כל החיות ובא ועמד בחצר?¹³

כך, אין אנו צריכים להחזיק טובה לגר שהניח משפחתו ובית אביו והניח אומתו וכל אומות העולם ובא לו אצלנו? לכן הַרְבֵּה עליו שמירה, שהזהיר את ישראל שישמרו עצמם מהם שלא יזיקו להם. וכן הוא אומר "ואהבתם את הגר" (דברים י י"ט), "וגר לא תונה ולא תלחצנו כי גרים הייתם בארץ מצרים" (שמות כב כ). וכשם שחייבה תורה לגוזל לחבירו תשלום ממון וקורבן איל הכיפורים, כן חייבה תורה לגוזל את הגר לשלם לו ממונו ויביא קורבן איל הכיפורים. שכן כתיב "דבר אל בני ישראל איש או אשה" (במדבר ה ו)¹⁴ והפרשה הזו בגוזל הגר אמורה. דכתיב "ה' שומר את גרים" (תהלים קמו ט) שהרבה בשמירתם כדי שלא יחזרו לסורן.¹⁵

מחלקי המים

¹³ עד כאן משל נאה. אך מיהו הצבי בנמשל שחביב אף יותר מהגדיים?

¹⁴ ראו הפסוק המלא: "דבר אל בני ישראל איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למעול מעל בה' ואשמה הנפש ההיא".

¹⁵ מי הוא שחביב יתר על הגדיים? יתר על אותם תינוקות של בית רבן שבזכות הבל פיהם מתקיים העולם והבמחר ומוחרתיים ייעשו תישים, חכמים ומלומדים ומורי הוראה בישראל (ומחשבי עיתים ולוח השנה)? הגר אשר בא לחסות תחת כנפי אלוהי ישראל! הוא הצבי שהמלך אוהבו ומחבבו ומזהיר על כל פגיעה בו. הגדי, חונך לעבודת ה' מקטנותו וצומח באופן טבעי לתוך חברה וסביבה אוהדת ומוכרת. הצבי, שהיה פעם 'עופר איילים' משוחרר בטבע והתבגר בסביבה שונה לחלוטין, בא להסתפח לעם ישראל ומוכן לעבור את כל התהליך של הגיור – ולא נשבח אותו? אך אין לגדיים מה לדאוג. הם עדיין תוכו ורובו של עם ישראל. הגרים הם יחידי סגולה ומקרים יוצאי דופן (שימו לב איך המדרש הולך על חבל דק בנוגע לטיבו של הגר. פסוקי התורה והאזהרה המיוחדת על גר תושב, אבל הדרשה בכללותה היא על גר צדק שהיא הלכה שהתחדשה בימי בית שני). אל להם לגדיים לקנא בצבי, רק להתחזק ולקבל עידוד שגוי שכבר נעשה "תיש" בא להסתפח אליהם. הוא אולי השאור שבעיסה, אך הם העיסה.